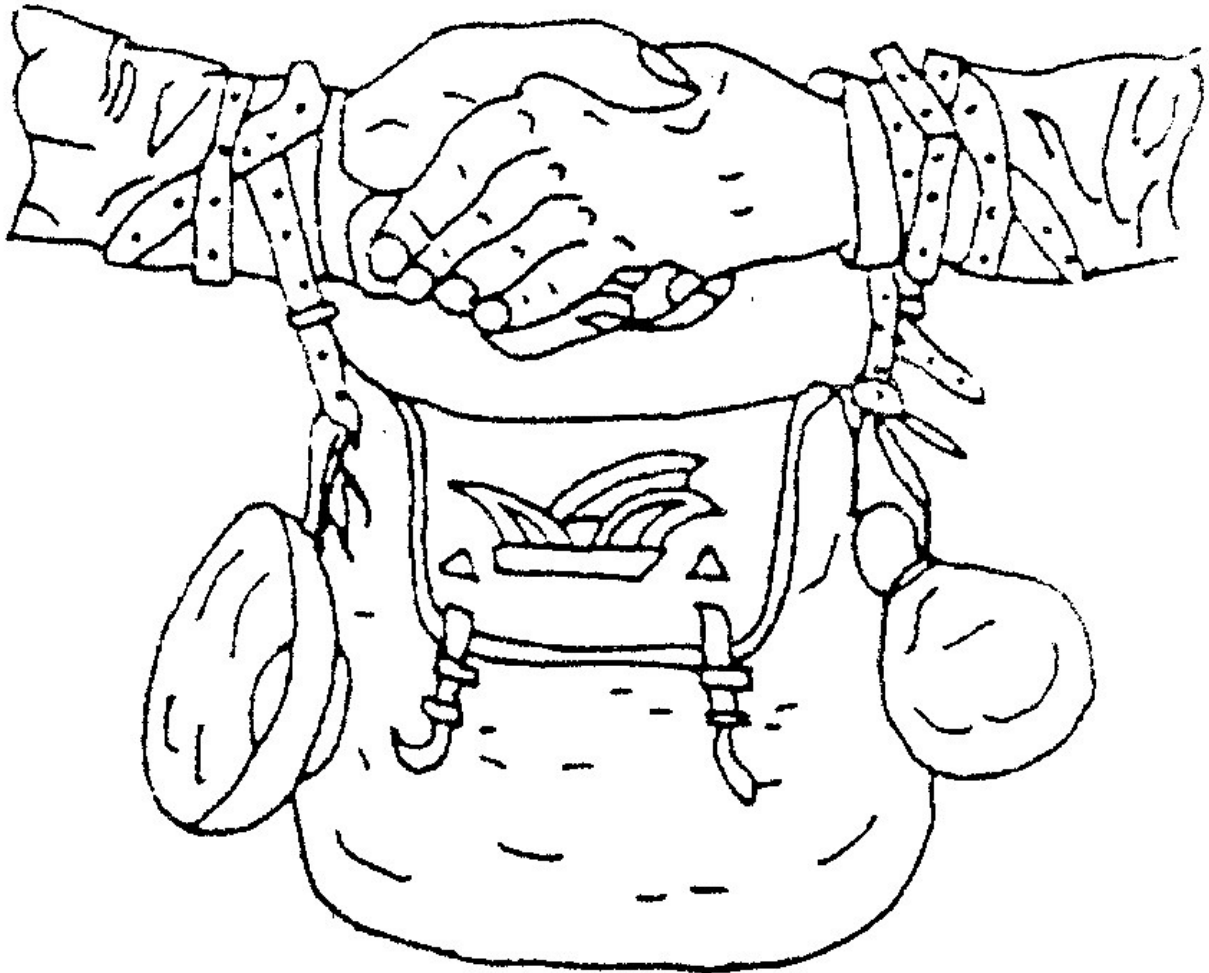

Medewerker Dirk Ramboer had het vorig jaar over de heroprichting van de Lichterveldse galg in 1568.

Maar, had de heer van Lichtervelde van oudsher wel de macht om zijn medeburgers te veroordelen en desgevallend naar het hiernamaals te helpen, en was kasteelheer Anthonie Van Heule wel degelijk verwant aan Jaak Van Heule, de leider van de Bosgeuzen ?

Zoals beloofd zette de auteur zijn opzoekingen verder, en ging hij grasduinen zowel in het denombrement van Anthonie als in diens familierelaties.

He

Nog over Anthonius, de galg, Filips II en de Geuzen

Dirk Ramboer

In onze bijdrage voor het jaarboek 1992 bespraken we een oorkonde van Filips II waarbij de toenmalige heer van Lichtervelde, Anthonius Van Heule in 1568 gemachtigd werd de galg her op te richten. Daar de heerlijkheid Lichtervelde normaal over de hoge justitie, dit wil zeggen de macht tot halsrechting over te gaan, beschikte, stelden wij dat Anthonius Van Heule op deze manier trachtte bij de koning in het gevele te komen, dit op een ogenblik dat de Bloedraad een ravage onder de edelen aanrichtte. In marge opperden wij ook de idee dat Anthonius misschien een verwant was van jonkheer Jaak Van Heule, die als leider van de Bosgeuzen de Westhoek onveilig maakte.

Eén en ander kon verleden jaar wegens tijdgebrek niet hard gemaakt worden zodat wij ons spuurwerk verder zetten.

1 De rechtsmacht van Anthonius van Heule

Om na te trekken of de heer van Lichtervelde werkelijk over de hoge justitie beschikte, gingen wij - ingevolge de suggestie van Prof. Dr. D. Lambrecht - op zoek naar het denombrement ofte leenverheffing, d.w.z. het stuk met de volledige gebiedsomschrijving van het leen, samen met alle rechten en plichten die de heer er bezat. Het denombrement van Anthonius Van Heule die in 1553 na het kinderloos overlijden van zijn broer Hendrik de heerlijkheid overnam, vonden wij in kopie in het Rijksarchief te Brugge¹.

De rechtsmacht van de heer wordt er (met sierlijke ganzeveer) als volgt omschreven:

IEM vijfende tzeventich manschepen die men van deze leene houdende es aenbehoort ter voorseyde heerliche de hooghe iustitie middele ende nedere, groote ende cleene boeten alzo ten mannen ende schepenen vonnesse behoort.

IEM vermach te stellene ende makene eenen bailliu by zynen mannen omme t recht ende vonnesse te doene gheschiene met zyne schepenen, de welcken bailliu onder hem stellen mach eenen onderbailliu, eenen clercq ende amman, eenen steenwaerder, sergeanten, warandeurs, brootweeghers ende ander dienaers ghecostumeert onder hem dienende, eenen wetten banck met zeven schepenen macht hebbende te wysene ende kennende dat schepenen vonnesse behoort.

Samengevat komt het hierop neer dat in de heerlijkheid Lichtervelde zowel als in de vijfenzeventig achterlenen de heer de rechtsmacht bezit voor de lage, de middele en de hoge justitie. Daartoe mag hij een baljuw aanstellen die samen met de schepenen recht moet spreken; hij mag een rechtbank met zeven schepenen oprichten die over alle zaken kunnen recht spreken. De baljuw mag op zijn beurt een onderbaljuw, een griffier, een deurwaarder (amman), een gevangenisbewaarder (steenwaerder), politieagenten (sergeanten), jachtopzieners (warandeurs) en broodwegers aanstellen.

¹ Rijksarchief Brugge Fonds "Heerlijkheid Lichtervelde" Stuk 2376. Op het einde van dit artikel wordt de desbetreffende passage afgebeeld.

In het denombrement wordt verder melding gemaakt van het recht van de heer om jaarlijks een “doorgaande waarheid”² te houden met zijn leenmannen en schepenen. Alle ingezetenen van de heerlijkheid waren verplicht hierop aanwezig te zijn op straf van boete van drie pond.

Eveneens mocht hij jaarlijks drie “keurwaarheden”³ houden waar volgens het gewoonterecht 21 personen moesten verschijnen (op straf van dezelfde boete van drie pond). Deze keurwaarheden werden om de zeventien weken gehouden. Daarenboven mocht hij nog zoveel “singuliere waarheden”⁴ organiseren als hij nodig achtte.

Kortom, het denombrement voorzag uitdrukkelijk de hoge justitie, met alle middelen die daartoe nodig waren. Anthonius Van Heule had dus de macht de doodsstraf uit te spreken en te laten uitvoeren, wat moest bewezen worden...

2 De neef uit het geuzenkamp

Van Jaak Van Heule wisten we dat hij vanuit Boulogne de Geuzen leidde. Niet allen leidde hij de Bosgeuzen vanop afstand, maar blijkbaar versmaadde hij het bloedige veldwerk evenmin...

Een Van Heule duikt immers op in een proces verbaal opgesteld op 17 Januari 1568 door de stadsgriffier van Ieper, in tegenwoordigheid van Jan van Lichtervelde, voogd en baljuw van deze stad⁵, naar aanleiding van de actie van de Bosgeuzen in Dranouter, Kimmel, Nieuwkerke, en de moord op de pastoor en de kapelaans van Reningelst.

Volgens het proces-verbaal was een bende van zesendertig man “*gewapent met busen hallebaerden en pistoletten, onder 't belet van een joncman bet dan XXX jaeren oudt, van middelbare stature, blond van aenzichte en zeer blond van baerde, met uutpuulende ooghen ende een scherpe nueze, sprekende goede vlaemsche taele, en die men aldaer zeyde te wesen een edelman teghenaemt Huele*”.

Op bevel van deze “Heule” werden ergens tussen Nieuwkerke en Dranouter drie priesters van Reningelst omgebracht, daar “*hy de voorseyde priesters van Reneghelst over een jaer 't leven hadde ghegheven, ende midts zij daerbaer hadden ghecontinueert van 'tvolck*

² Een “waarheid” is een strafonderzoek. Overal waar een schepenbank was, werd er jaarlijks op vaste datum een “doorgaande waarheid” gehouden. Dit was een algemeen onderzoek naar alle misdrijven die in het voorbije jaar waren gepleegd en die ofwel nog niet aangeklaagd waren ofwel onopgelost waren gebleven.

³ “Keurwaarheden” waren strafonderzoeken (keur = naar keuze) waar welbepaalde strafbare feiten, de zgn. “poncten” tegen welbepaalde verdachten. Bij de doorgaande waarheid zowel als bij de keurwaarheid diende elke inwoner verplicht aanwezig te zijn, en kon elkeen onder eed ondervraagd worden over hetgeen hij wist.

⁴ “Singuliere waarheden” waren strafonderzoeken naar welbepaalde feiten waarbij alleen opgeroepen werd wie mogelijks iets met de zaak kon te maken hebben. Na onderzoek tijdens één van de waarheden volgde dan een uitspraak, of werd een minnelijke schikking door de verdachte aanvaard, zodat geen uitspraak meer nodig was. Het gerecht was immers een middel om zaad in het bakje van de heer te doen vloeien.

⁵ Het geslacht “van Lichtervelde” had op dat ogenblik de heerlijkheid Lichtervelde niet meer in zijn bezit. Zij waren actief in de grafelijke of hertogelijke ambtenarij. Jan van Lichtervelde was heer van Beurewart (Bellewaarde) en tevens baljuw van Ieper.

de justicie over te gheven” ... “De voornoemde Huele aldaer zeyde dat hy maechscip was vanden heere van Vendeville ende vanden heere van Eecke in 't Westquartier”

Geuzenpenning

De stamboom van de Van Heules leert ons dat er in deze tijd weinig Van Heules rondlopen daar het geslacht uitgestorven was en de naam bij octrooi van de hertog van Boergondië van 1437, opnieuw was toegekend aan de Botelinck's, een aangetrouwde tak. Het waren deze Botelinck's die in 1435 Lichtervelde als leen verwierven, vóór zij tot Van Heules werden omgedoopt wat hen meteen het recht gaf de wapens en het blazoen van de vroegere "Van Heules" te voeren.

Halverwege de zestiende eeuw vinden wij één Jaak Van Heule, zoon van Roelant Van Heule, schepen van het Brugse Vrije, en van Helena Van Belle, dochter van Robert, heer van Eecke. Dit schijnt dus onze man te zijn die zich "*maechscip*" (d.i. verwant) verklaart met de heer van Eecke, in casu, zijn grootvader van moederskant. Heer Robert had nog een andere dochter, Jeanne van Belle, die trouwde met de oudere en enige broer van haar zusters man, genoemd Daniël Van Heule, heer van Lichtervelde en vader van de ons bekende Anthonius.

Anthonius en Jaak waren dus volle neven zowel langs vaders- als langs moederszijde ... Jaak Van Heule was bovendien nog leenman van Anthone Van Heule. Eén van de vijftien-zeventig achterlenen waarover Anthone Van Heule leenheer was, was een perceel van vijf gemeten, in Lichtervelde gelegen, dat Jacob (=Jaak) van Heule als leenman onder zijn hoede had.

3 Bibliografie

- Blondeau R-A Geuzen in de Westhoek, Het epicentrum van de beeldenstorm, Reinaert - Het Volk, Gent, 1988
- Boon L.P. Het Geuzenboek, De Arbeiderspers, Amsterdam 1979
- Byl R. Jurisdictions scabinales dans le Brabant, PUB - PUF 1965
- De Coussemaecker E. Troubles religieux de XVI ième siècle dans la Flandre Maritime 1560-1570, Documents originaux, Brugge 1876
- Gilliodts Van Severen L Coûtumes des Pays et Comté de Flandre, Coûtume du Bourg de Bruges, TI Brussel 1883
- Van De Putte F. Recherches sur les Sires de Lichtervelde, Annales de la Société d'Emulation de Bruges, Tome XXX, Brugge 1879

Heemkundige kring Karel Van de Poel